

можат тие да се видат преку писмените документи. При тоа нагласи дека сликата што ја реконструираат микенолозите секогаш ќе остане некомплетна, зашто тие се надеваат да реконструираат само ситници забележени на плочките. Но веќе стигнале до степен да исправаат за земјопоседнички односи и за обврските што произлегуваат од тоа. Зборот „феудализам“, кој беше жестоко напаѓан кога првпат беше употребен во врска со микенските текстови, се јави како наслов на еден реферат. Всушност феудализмот во тесна смисла е продукт на средниот век, но од текстовите се покажуваат зачудувачки паралели со микенското општество. Земјата се држела во замена за извршување на извесни служби (воени, кулук и сл.), што е типично за феудалното уредување.

Исто така одбележи дека предмет на дискусија била и организацијата на металопереработувачката мануфактура, за робовите на ковачите, како и за многу други прашања од социјалниот и економскиот живот во микенско време. Класичарот-микенолог мора да се интересира од секоја научна гранка во која Грците биле пионери. Микенските студии се поврзани со правни прашања, земјоделство, економија, занаетчиство, географија, религија, военото дело и сите видови на технологија, а пред сè со изучување на грчкиот јазик низ неговата долга историја од микенско време, па преку Хомер, класичниот и византискиот грчки до новогрчкиот.

Со ваквата своја содржина Микенолошкиот колоквиум наполно се вклопи во рамките на темите и проблемиката третирани во VII меѓународен конгрес по класични студии. Рефератите на овој импозантен собир, објавени во два луксузно подвртани тома, претставуваат значаен прилог кон класичните студии и почетоките на европската цивилизација и култура.

8. XI 1985.

П. Хр. Илиевски, Скопје.

LINEAR B: A 1984 SURVEY, edited by Anna Morpurgo Davies and Yves Duhoix, Cabay, Louvain-la-Neuve, 1985, 310, 8°.

Ова е зборник на проширен текст од шест реферати прочитани на Микенолошкиот колоквиум во рамките на VIII меѓународен конгрес на FIEC, одржан во Dublin од 27 август до 1 септ. 1984. Кон овие шест статии додадени се уште два прилога од областа на археологијата, кои се во извесна смисла поврзани и со микенологијата. За разлика од Актите на VII меѓународен конгрес на FIEC во Будимпешта, кои беа објавени одвај по пет години, овој зборник, под редакција на Anna Morpurgo—Davies и Yves Duhoix, се појави за рекордно кратко време. Книгата е објавена на офсет техника во едисијата во Bibliothèque des cahiers de l'Institut de linguistique de Louvain, бр. 26.

Од содржината на Зборникот се гледа дека темите на Микенолошкиот колоквиум биле однапред планирани така, што да ги опфатат клучните предмети на оваа млада класична дисциплина: епиграфија, јазик, религија, економика и да ја претстават состојбата на соодветните студии од дешифрирањето на линеарното Бе писмо до 1984 година.

Првата статија *Mycénien et écriture grecque* од Y. Duhoix (стр. 7—74) го третира проблемот како Грците го примиле писмото, а посецијално како го адаптирале од линеарното А. При тоа се запира на следниве четири прашања: 1. Името „линеарно Бе писмо“, времето од кога и местото од каде потекнува. 2. Подобен опис на писмото: идеограми и бројни знаци, фонетски знаци (силабограми), помошни знаци, употреба на фонетски кратенки со идеографска вредност, материјалот за пишување и др. 3. Историја на линеарното Бе писмо: потекло, сродност со линеарното А, сличности и разлики меѓу линеарното Бе и А, како било создадено линеарното Бе и со каква цел: Овде посебно ја истакнува употребата на линеарното Бе писмо за економски цели. Потоа се запира на прашањата за потеклото на кипроминојското и други класичногрчки слагабари, како и за исчезнувањето на линеарното Бе писмо со пропаста на

дворците и прекилот на нивната администрација. 4. Линеарното Бе писмо и грчкиот јазик: адаптација на писмото за предавање на грчки и тешкоотиите сврзани со тоа; ортографски правила.

Статијата е добро аргументирана и поткрепена со богат библиографски апарат. На крајот устанува дека во предавањето на грчкиот линеарното Бе писмо стои неспоредливо подолу од фонетското, но и покрај сето несовршенство, тоа сепак ни го соопштува јазикот на Агамемнон и Нестор.

Anna Morpurgo-Davies во статијата *Mycenaean and Greek Language* (75—125) си поставила за цел да го изложи придонесот од дешифрирањето на линеарното Бе писмо за историјата на грчкиот јазик. Првиот неоспорен резултат од дешифрирањето е откритието дека грчкиот бил во употреба на Крит и во Пелопонез во средината на вториот милениј пред н.е., факт којшто дотогаш беше непознат.

Разгледувајќи ја дијалектната положба од ова време укажува дека микенскиот не претставува општ грчки, но дека содржи елементи од најмалу два дијалекта. Некои иновации што се среќаваат во сите грчки дијалекти од првиот милениј, не се јавуваат во микенскиот, на пр. дат. синг. е на *-ei*, не на *-i*, компаратив на *-ōs*, не на *-ōn*, основата на бројот еден е *hem-*, не *hen-*.

Доста простор му посветува на прашањето што ни открива микенскиот од доменот на индоевропскиот заеднички јазик, а посебно од предисторијата на грчкиот јазик. Претпоставката дека грчкиот дат. синг. на *-i* бил развиен од *-ai* е неоснована. Микенскиот тука покажува *-ei*; дуалот од ж. р. на *-o* може да се чита како *-ō* или *-oi*; аугментот во микенскиот не се јавува, значи дека се развил подоцна. Во врска со предисторијата на грчкиот јазик ја иследува хронологијата на фонетските промени $dh > th$, $s > h$, $k^w > k$ пред *i* зад *u*, почетното $j > h$ и z , проблемот на z од kj , вокалските ликови и назали, ген. синг. м.р. од а-осн. на *-ao*, форми на *-eia* ж.р. изведени од именки на *-eus* /*hiereia*/ без *w*, наспроти кипарското (*h*)*ierewiyan*. Посебно се запира на инстр. плур. *-(a)pi*, *-o /-ōis/* и ги анализира различните интерпретации на микенските доста објективно; имено: според едни (Илиевски и др.) има траги од синкретизам само меѓу датив и локатив, аблатив и инструментал, а според други (С. Ј. Ruijgh) и др. има полн синкретизам на датив со локатив, аблатив со генитив, инструментал со посебна наставка само за плур., а во сингулар инструменталот бил изедначен со датив. По однос на овие разлики А. Morpurgo-Davies не се застапува така категорично за вторава варијанта како порано.

Исто така многу простор му одделува на прашањето дали податоците од микенскиот можат да помогнат за подобро разбирање на подоцнежниот грчки од епот, трагедијата и другата класичногрчка литература. Тмезата, на пр. *epi...telle* и *epételle*, очигледно архаизам, е широко застапена кај Хомер, а во микенскиот не се јавува, што значи дека кај Хомер синтаксата е поархаична. Нормалната тмеза е предмикенска и во грчкиот, со исклучок на Аристотел, претставува поетска особеност на повисокиот стил. Комитативната употреба на инструменталот посведочена во микенскиот е изгубена во претхо мерско време; кај Хомер отсуствува датив со комитативна употреба. Така, микенскиот придонесува за разјаснување на повеќе фонетски, морфолошки и синтаксички особености од историскиот развој на грчкиот јазик.

L. Vaumbach, *Mycenaean and Greek Lexicon* (127—142) зборува за значењето од дешифрирањето на линеарното Бе писмо за грчката лексикографија и за степенот до кој новиот материјал може да биде искористен при составувањето на грчки реченици. Прво истакнува дека линеарното Бе многу го прошири обемот на нашето знаење на грчкиот јазик и ги помери временските граници во минатото до средината на II милениј пред н.е., што придонесува грчкиот да се јави како јазик со најдолга писмена историја меѓу индоевропските јазици.

Исклучувајќи ги индексите на Е. L. Bennett и Olivier — Godart — Seydel — Sourvinou, се запира на микенските речници со идентифициција на грчки зборови, како оној на Вл. Георгиев, Р. Meriggi, кои на времето одиграа важна улога, но подоцна беа заменети до голема мера од *Mycenaean Graecitatis Lexicon*, изработен мошне педантно од А. Morpurgo. Во исто време излезе и *The*

Mycenaean Greek Vocabulary од J. Chadwick и L. Vaumbach, со едно дополнење од Vaumbach во 1971. Овој речник не го опфаќа сиот лексички фонд на микенскиот грчки, а само еден поголем избор на идентификувани зборови при што идентификациите се градираны според степенот на сигурност како: веројатни, можни и сомнителни.

Во 1978 во Атина излезе речникот на И. К. Пробонас од α - β элеμνον и најавава дека во Мадрид се подготвува *Diccionario griego-español*, во чии рамки ќе излезе и *Diccionario micénico* (в. долу стр. 114—117). Потоа, го опишува влијанието на линеарното Бе врз составот на грчкиот речник, главно на *Lexikon des frühgriech. Epos* и *Supplement* на *Greek-English Lexicon* од Liddell — Scott — Jones. На последниов се запира критички, зашто неговиот автор, Н. S. Jones, смета дека дешифрирањето на линеарното Бе не било прифатено од сите, дека тој лексички материјал бил од многу старо време и пишуван со друго писмо. L. Vaumbach ја оспорува оваа аргументација и дава примери како може микенската лексика да се вклопи во грчки речник.

Најпосле се запира на етимолошките речници од Frisk и Chantraine со укажување што придонесол микенскиот грчки, како се потврдени некои стари етимологии ($\epsilon\lambda\alpha\iota\alpha$, $\kappa\lambda\epsilon\iota\varsigma$, $\omicron\lambda\nu\omicron\varsigma$), и како се ревидирани други, на пр. Ποσειδάων, Πραξ, Ἐρμῆς, ἔνεκα, ὑπί/δπι- и др.

Предмет на статијата *Le mycénien et Homère* (143—190) од С. J. Ruijgh е важноста од дешифрирањето на линеарното Бе писмо за дијалектната состојба на хомерските епови. Авторот овде дава минуциозна анализа на јазикот од линеарните Бе текстови и предисторијата на уметничкиот хомерски јазик: иследува одделни хомерски зборови и фрази и во нив открива микенски, одн. минојски елементи, сп. ἀσμίλνθος мик. *a-sa-mi-to*, позајмено од минојскиот, ΦορδόςФен, мик. *wo-do-we* τελέενт-, дгџен и др., но преку метричка анализа открива и помикенски црти, на пр. μελιηδέας ὄϊνον, μελιηδέος, ὄϊνου — јонски; ἔφαλος со елизија од ἐπί и ἄλς сп. *o-pi-a₂-ra[opi]hala*! Во πότνια "Πηρῆ мик. *po-ti-ni-ja e-ra* наоѓа и предгрчки елемент, *e-ra* 'годподарка' сп. ἦρως, како Μίνως, потоа βοῶπις, мик. *g^wowok^wis*, а θεά — ајолски, зашто микенското θεός е и ж.р. Ајолски форми се βίη 'Πρακληετή микенска фаза: *g^wia Herakleweheia*. Суфиксот *-eio* со присвојна вредност, веројатно од предгрчкиот, е вкрстен со индоевр. *-io-* за патронимици, сп. мик. *e-te-wo-ke-re-we-i-jo*/Etewo-kleweh-io-s/, синот на Етеокле со Τηλεμώνιος (νίδος), *pe-ri-qi-to-tē-jo* |Perikh^woitēios/, еквивалент на ген. *pe-ri-qi-to-ta-o* |Perikh^woitāho/; В 511 id' Ὀρχομενὸν Μίνωειον, *me-nu-ha*, покрај *me-nu-wa* μενύαα, предгрчка титула и лично име. Оттаму има и два вида деривати од антропоници: *ku-ru-me-no* Κλύμενος: *ku-ru-me-ni-jo* Κλυμένιος (патронимик) и *ku-ru-me-ne-jo* Κλυ-μένειος (посесивен адјектив). Подоцна, од овие два вида адјективи е образуван еден со контаминација, на пр. Полуκратεῖος од Полу-κратεη-ιος и Полу-κратεηειος Хомерското θεοιο, сп. Πρακλῆος θεοιο, одговара на трисложното микенско θεηίοιο, сп. *ta-te-re te-i-ja* Μᾶτρεῖ θεηία лат. 'за мајката на боговите', а Πρακλῆος е ајолска форма, наспроти јонската Πρακλέος. Наоѓа дека θεῖος ἀϊδίδος е помикенска формула. Микенското $\tau > \rho\omicron$, јон.-ат. *qe-to-ro-po-pi*, ат. τετρα - ποδ-, мик. *nr > -vδρ-* *a-di-ri-ja-pi* ἀνδρίαφι, инстр. плур. од ἀνδριανт- 'фигура на човек; мик. *ne-e-e-ra-wo* Νεθέ-λαφο 'Оној што ја спасува војската, хипок. Νηλεὺς 'Спасител' од νέομαι 'враќа се', јон.-ат. сп. хипокористик Μενεσθεὺς од Μενε-σθένης, што значи дека контракциите се од помикенско време. Мик. ген од *o*-основите *-oio* е сочуван во тесалскиот *-oio-*, а подоцна заменет со *-oo > -ō* лезб., *-ou* јон. ат.; мик. ген. *-ao* од *a*-основите м.р. во *-a* лезб., сп. Κρόνω ἀγκυλομήτᾱ, јон.-ат. ἀγκυλομήτew, со метатеза на квантитетот; ἡριγένεια, ајол. ἄριγένεια, хом. ἦρι 'рано' од *ajeri > *aher. i микен. *a-e-ri-qi-to* и др.

J. Chadwick, *What we do know about Mycenaean Religion* (191—202) по уводните белешки, каде што истакнува колку е тешко да се востанови еден религиски систем на мисли и верувања врз основа само на некои надворешни форми без соодветни текстови, излага што точно дознаваме од линеарните Бе плочки за микенската религија. При тоа обрнува големо внимание на метод-

ската страна како да се извлекуваат посигурни податоци од оскудните текстови на плочките. Проверувајќи го секој податок критички, тој го оценува и степенот на неговата сигурност.

Во списокот на микенскиот пантеон, меѓу *Зевс, Хера, Посејдон, Артемидга, Хермес, Арес* и др. ги споменува уште и *Дионис* и *Аиџина*. Меѓутоа, веднаш напоменува дека името на *Дионис* треба да се смета поскорно за веројатно отколку сигурно, зашто фрагментарните текстови (PY Ха 102, -1419. 1), каде што се јавува тоа, не даваат гаранција дека се со религиска содржина. Уште помалу е сигурно дека под зборовите *a-ta-na-po-ti-ni-ja* (KN V 52, 1) треба да се подразбира името на божицата *Atena*. Од употребата на терминот *po-ti-ni-ja* со генитив од имиња на места и етници (сп. *u-po-jo p.*, *da-pu-ri-to-jo p.* $\Lambda\alpha\beta\rho\rho\upsilon\nu\theta\omicron\iota\omicron$, *a-si-wi-ja p.* и др.) се гледа дека тука се мисли на заштитницата од поодделни места, одн. на едно специфично женско божество почитувано на повеќе места и во различни форми. Следователно, *a-ta-na-po-ti-ni-ja* ќе биде *Athanās potnia*.

Посебно се запира на текстови каде што се набројуваат дарови и приноси на познати божества, како *di-we* [*Diwei*] дат. (PY Tп 316), меѓу кои фигурираат и имиња на полубогови, како *ti-re-se-ro-e* $\Gamma\rho\iota\sigma\eta\rho\omega\varsigma$, *do-po-ta* $\delta\epsilon\sigma\theta\tau\eta\varsigma$ *di-ri-mi-jo* *di-wo* *i-je-we* 'на *Дримиос* синот божји . . . , или што е уште попроблематично, кога покрај очигледни имиња на божества: *A-ti-mi-te* "Артемид *po-ti-ni-ja* $\Pi\acute{o}\tau\nu\iota\alpha$ *e-ta-a₂* "Ермиџ (PY Gп 219), се јавуваат и човечки суштества во дат.: *ka-ru-ke* 'гласник', *a-ke-ti-ri-ja* 'текстилна работничка', *di-pte-ra-po-ro* [*diphtheraphoros*], *ra-wa-ke-ta* [*lawagetas*]. Допушта дека овие луѓе имале и свештенички функции, та и ними им биле давани дарови.

Полемизирајќи со Палмер околу тереоморфните божества, Ш. е готов да допушти дека *i-qa* "Ἴππος, може да има и религиско значење, но само како символ, а не божество, особено кога ќе се спореди и со називот *po-ti-ni-ja i-ge-ja* (PY An 1281) 'заштитница на коњите', но категорично одбива дека *qa-we* и *ku-ne* од MY Fu 711 означуваат богови Βοὺς и Κύων . Ги отфрла аргументите од микенската уметност каде што се среќаваат претстави на коњи, кучиња и волови, зашто, вели, и денес во бањите често има претстави на разни животни, но тие не можат да служат за доказ дека се тоа религиски симболи.

На крајот набројува какви дарови им се принесувале на боговите во микенско време и какви празници се споменуваат во плочките. При тоа уште еднаш укажува на опасноста од правење паралели со религиски претстави од подоцнешно време и градење далекусежни теории врз основа на нив. Од плочките не може да се разбере какви функции им припишувале Микенците на спомнатите божества, а познато е дека верските сфаќања со текот на времето се менувале и затоа е ризично да се идентификуваат истоимени божества дури во една иста религија од различни периоди.

R. Hägg, *Mycenaean Religion; The Helladic and the Minoan Components* (203 — 225) дава дополнение кон рефератот на Chadwick за микенската религија од археолошки аспект. Во уводот објаснува како да се разберат зборовите на Nilsson во неговиот стандарден прирачник *The Minoan-Mycenaean Religion* (1927) дека една иста религија се практикувала на Крит и во сувоzemна Грција во подоцнешната бронзена епоха. Повикувајќи се на една статија на Nilsson од 1936 г., Hägg истакнува дека N. бил принуден така да ја третира религијата, бидејќи не можеле да се видат разлики во дотогаш познатите исклучиво археолошки извори за култот и религијата од тоа време. Во второто издание од спомнатиот прирачник под истото име N. е многу попретпазлив кога зборува за хомогеноста на егејската религија. Иако тој живеел и работел по дешифрирањето на линеарното Бе писмо, немал можност да ја ревидира книгата и да приреди III издание. Неговите ученици врз основа на нови археолошки проучувања и во светлината на микенските текстови открија четири различни религиски системи во Егејот од крајот на бронзената епоха:

1. *Минојска* со импортирани елементи од Анатолија (16 век). 2. *Хеладски ѝериод* на копното со малу траги од средно хеладско време, составен од индоевропски и предгрчки елементи; последниве наследени од неолитското и ранохеладското население. 3. *Минојско-хеладски синкретизам* на копното, којшто

може да се нарече „микенска“ религија (тоа е всушност и главниот предмет на студијата) и 4. *Хеладско-минојски синкретизам* на Крит, особено во Кнос' познат преку линеарното Бе писмо од Кнос.

Hägг предугредува, како и Chadwick, дека при отсуството на религиски текстови од истото време ние никогаш нема да ја разбереме верската содржина на една предисториска религија. Некои форми на култна практика би можеле да бидат реконструирани и тоа ако археолошките би успеале да откријат материјални остатоци од култот. Ние не можеме да знаеме точно какви жртви им се принесувале на боговите и какви дарови добивале свештениците што ги опслужувале светилиштата. Сепак, наоѓа дека може да се определи влијанието на една религија врз друга според археолошките наоди: објекти за извршување на култни функции (олтари, згради, садови за изливање и др.), како и остатоци од жртвите (животински коски, карбонизирано жито и др.). Затоа авторот и N. Marinatos организираа и научен собир под наслов *Светилишата и култови во Егејот од бронзената епоха* во 1981.

Авторот наоѓа само површни сличности меѓу Минојската и микенската религија. Двојната секира е пренесена од Минојскиот во хеладскиот култ заедно со животинските жртви. Исто така најдени се садови за жртви леваници: ритон, трипод, каликс со Минојски и микенски претстави. Меѓутоа, микенските олтари и згради се сосема различни од Минојските. Во микенска Грција имало идоли во форма на Ф и Ч'. Иако иконографијата води потекло од Минојски прототип, нивните функции не се Минојски, а се сосема микенизирани. Преку археолошки наоди открива три главни фази во Минојското влијание врз сувоземната религија: 1. Во 16 век Минојски луксузни предмети биле импортирани. Тие се без знаци на адаптирање кон микенската религија. 2. 15-иот век се карактеризира со отсуство на археолошки докази за култот, освен Елеусина. Тоа е време на Минојско-микенска симбиоза. 3. Напуштање на Минојските елементи, двојната секира престанала да се употребува. Ова е најдолг период. Култните места и предмети се различни од оние во времето на микенските дворци. Тоа е микенско-Минојскиот период на Крит, познат и од писмени извори.

V. C. Dietrich, *Some Foreign Elements in Mycenaean Cult Places and Figures* (227—239), којшто е автор и на книгата *The Origin of Greek Religion* (1974), овде зборува за остатоци од култот на Кипар. Овој остров се одликува со зачудувачки верски конзерватизам, но истовремено тоа е место на тесни културни врски меѓу Исток и Запад. Култните објекти покажуваат врска со источната ливанска форма на трипартитно уредување на култните зданија, свртени кон дворот. Микенските населници во 13 век пред н.е. го копираа овој стил во храмовната структура од Енкоми. Архајските светилишта од геометричниот рустичен стил на Кипар значитно се разликуваат од првите. На Кипар открива „бисексуални“ и „бесексуални“ фигури, чие потекло е на запад. Такви цилиндрични идоли се најдени и во Микена. Најзначајно мешање на источни форми со западни концепции на Кипар гледа во фигурата на „Мадоната“ Филакопи. Стилот е и типичен копнен — микенски. Ориентална иконографска форма на бог како човек-борец била честа појава во медитеранскиот свет. Богот бил обично идентификуван со *El, Baal*, или со хетитскиот *бои на времето*. Подоцна така бил претставуваан и Аполон.

Последниве две статии претставуваат значајно дополнение кон рефератот на J. Chadwick за микенската религија. Податоците од микенските плочки, здружени со археолошките наоди, фрлаат нова светлина на оваа материја, која претставува амалгам на индоевропски елементи со примеси од Медитеранот и од Предниот Исток.

J. T. Killen, *The Linear B Tablets and the Mycenaean Economy* (241—305), дава систематски преглед на микенската економија. Уште во самиот почеток по дешифрирањето на линеарното Бе писмо можеше да се види дека економијата на микенските дворци нема паралела во подоцнените грчко-римски економски системи. Таков вид на економија може да се најде во државите на предниот Исток од втората половина на II милениј, т.е. од времето на микенските кралевства. Кон ова прашање J. Killen приоѓа со голема сериозност и прави детална анализа меѓу овие две општества и нивните економии, истакнувајќи ги при тоа нивните сличности и разлики.

Истакнува дека податоците од линеарните Бе плочки се мошне скромни. Тие содржат лаконички информации за животот на дворците од последната година пред нивната пропаст. Користејќи ги податоците и од архивите на Предниот Исток, коишто се знатно побогати, тој се обидува да ја комплетира сликата на микенската економија.

Прво се запира на земјоделието, на прашањето чија е земјата. Како и некои други микенолози пред него, установува дека плочките што се однесуваат на земјопоседничките односи, особено на оние од пилската Е серија за реонот на Пакијана, се составени со фискална цел. Дворецот бил заинтересиран колку жито ќе добие од регистрираните парцели. Забележува дека администрацијата имала подобра евиденција за тоа кој ја обработувал земјата само за реоните близу до дворецот. Провинциските места се облагале со општ данок, на пр. со лен во На серијата, како и со други земјоделски и сточарски производи во Ма серијата. Интересно е дека и во Угарит на сличен начин се облагале со данок одделни населени места. Но додека на Предниот Исток светилиштата имале одделна администрација, микенските дворци воделе надзор и над имотот од светилиштето. Воarnoskiot архив се набројуваат стада на *potnia* и *Hermes*, (D1930, D 413) т.е. на нивните светилишта. Една група ковачи од Пил (Јп 310. 14) исто така ѝ припаѓа на *potnia*. И во Теба се споменуваат текстилни работилници на *potnia* (Of 36). Што се однесува до приватната сопственост, независно од доделените имоти на поединци за вршење некакви служби во корист на дворецот, авторот доста се колеба и го остава читателот во недоумица. Всушност, тука не би требало да има место за колебање. Ако имало приватни стада овци, што Killen признава, логично е да се допушти дека имало и приватни имоти на земја стекнати со копачење на шума, преку наследство и сл.

Попрецизен е авторот во анализата на документите што се однесуваат на добитокот (KN D серија). И тука наоѓа оданочување на стадата со волна, открива евиденција за соодносот на овци со волна, како и за преработка на готови волнени производи.

Посебно го третира прашањето за работната рака. Наоѓа работнички наполно зависни (на пр. во PY Aa, Ab серијата), каде што се тие регистрирани со цифри. Тие се наречени *робинки* (KN Ak 7022). Биле ангажирани со полно работно време во корист на дворецот, одн. на некои функционери и ѝ соодветствуваат на *arad* од Предниот и Средниот Исток. По голем број работници биле полузависни. Тие одговараат на месопотамските *guruš*. Ними им се давал суров материјал за преработка (волна, бронза и др.), а тие готовите производи ги предавале на дворецот.

Во вториот дел од статијата расправа за некои општи прашања во врска со социјалната структура на микенското општество. И во поглед на социјалното уредување микенското општество има многу повеќе сличности со политичко-општествената организација на Предниот Исток. Имено, тоа е еден вид централизирана држава со доста елементи на феудално устројство.

На крајот има и три додатоци: 1. за *шрловујата*, која била еден вид размена на добра: се извезувал текстил, масло, зачини, преработени бронзени производи, а се увезувал бакар, калај, злато, филдиш, стипца и др. Претполага дека во Микена „Куќата на штитовите“ била еден вид организација за увоз — извоз.

2. *Собирање шакси*. Наоѓа организација слична на онаа во покласичната епоха, од времето кога римската императорска управа им разрезувала данок на земјоделците и за волнени наметки и туники, исто како и за земјоделски производи: жито, место, волна, масло и др.

3. *Индустриско производство*. Во плочките има евиденција за производство на текстил, бронза, мирисни масла, колца, коли, оружје, намештај, кожарски производи, а судејќи по термините на професији, има индиректни докази и за керамичари, златари, корабари, видари и др. и дека работата се одвивала на принципот *ta-ra-si-ja*, т.е. тие добивале од дворецот суров материјал, а враќале готови производи.

Во целина книгата *Linear B* наполно одговара на поставената цел. Таа дава полна слика за состојбата на микенолошките студии заклучно со 1984 год. Овде се регистрирани резултатите што можат да се прифатат како сигурни или многу веројатни. Сите студии се поткрепени со богат библиографски апарат. Издавачите заслужуваат секаква пофалба.

10. I 1986.

П. Хр. Илиевски, Скопје.

ALFRED HEUBECK, *Kleine Schriften zur griechischen Sprache und Literatur*, Universitätsbund Erlangen-Nürnberg, Erlangen 1984, pp. 599, 8°.

Во серијата на Erlangen Forschungen, Reihe A, Geisteswissenschaften Band 33, како издание на Универзитетската библиотека во Erlangen—Nürnberg овде е издаден еден избор од помали по обем студии на А. Heubeck по случај на неговиот 70 роденден (20 јули 1984 год.). Од близу 400 трудови на славеникот во овој зборник се објавени на фотослог техника 59 трудови, печатени во разни списанија (девет од нив — во сп. Жива Антика) и други одделни публикации во еден период од околу половина век. Издавачите на овој јубилеен зборник В. Forssman, S. Koster и Е. Pöhlmann извршиле избор на трудови од пет научни области со кои активно се занимава Heubeck: I Хомер (14), II Похомерска литература (8), III Јазик, ономастика (12), IV Микенологија (24) и V Азбука (1). На крајот (стр. 557—579) додаден е Список на објавените трудови по години, почнувајќи од 1936, кога е објавена неговата докторска дисертација *За националната свесност на Херодот*, па сè до 1983, со две паузи: меѓу 1936 и 1943 и од 1944 до 1949; потоа (стр. 580—581) е поместен Список на 17 докторски тези што ги раководел од 1965 — 1979 и два педантно изработени индекса: А. на местата од грчката литература, кипарските натписи и линеарните Бе текстови и В. на зборовите третирано од А. Heubeck не само во објавените овде студии, туку и во останатите негови работи означени по години и со сигли според Списокот на објавени трудови. Уреден на ваков начин, индексот претставува водич низ целокупниот опус на овој продуктивен и оригинален класичен филолог и микенолог. Со тоа уште повеќе се зголемува вредноста на овој мошне содржаен зборник.

Избраните студии во Зборникот секако се најзначајни во творештвото на јубиларот. Собрани заедно, тие претставуваат четири, одн. пет одделни целини, органски поврзани со минуциозниот метод на иследување. Во нив се третираат различни јазични и литературни прашања, при што авторот речиси секогаш наоѓа ново и оригинално решение. Само од насловите на неговите студии може да се види колку разноврсни и важни проблеми зафаќал тој.

Во одделот за Хомер се поместени студиите: За внатрешната форма на Илијада, Потеклото на хомерскиот епос, Хомерските студии денес: резултати и перспекти, Историја кај Хомер, Кон проблемот на хомерскиот уметнички јазик, Уште еднаш за хомерската внатрешна хронологија, Хомерскиот бојски јазик, За состојбата на Каталогот на лагите (В 484 — 779) во Илијада, Еден обид за интерпретација на N 345 — 360, *Timē*; Одисеја: α 148, 148a; κ 169; Еден проблем од критиката на текстот (M 220); Две хомерски *peirai* (ω 205 ss., В 53 ss.).

Одделот *Похомерска лиџераиџура* ги опфаќа трудовете: За структурата на Теогонија 161 — 206 од Хесиод, Размислувања за хомерската химна на Аполон, Размислувања за Тукидид (четири прилози), Теокрит и Менаандар.

Јазик и ономастика. — Овде се вклучени студии за одделни митолошки имиња и теоними, на пр. *Argeiphontēs*, *Bellerophonēs*, *Persephonia*, *Artemis*, *Aphroditē philommedēs*, *Agamemnon*, *Brasilas* (Theocrit VII, 11), Етимолошки претпоставки за *Eleusis* и *Eileithyia*, етникот *Thessaloi*, неколку анатолиски, особено памфилиски имиња и неколку етимолошки расправи за одделни грчки зборови *πλάτῦς* 'солен', *ἄδῶξ* 'со заби' и др.